

- Saihu, I. *E drejta penale, pjesa e përgjithshme*, Prishtinë, 2008.
 Stojanovic, Z. *E drejta penale - Pjesa e përgjithshme*, Beograd, 2003.
 Susuri, H. *E drejta Kushtetuese e Republikës së Kosovës*, Prishtinë, 2011.
 Shtino.N.,Lala, S. *Psikiatria ligjore*, Tiranë, 2011.
 Ukaj, B. *Dënimet në të drejtën penale të Shqipërisë*, Prishtinë, 2006.
 Ukaj, B. *Mbrojtja juridiko-penale e dinjitetit të kryerësve penalisht të papërgjegjshëm*, Prishtinë, 2010.

Të drejtat e dëmtuarve në procedurën penale, aspekte krahasuese Shqipëri-Kosovë. Vështrim i posaçëm për viktimat e trafikuar

Dokt. Besim Kelmendi

PROKUROR SPECIAL NË PROKURORINË SPECIALE TË REPUBLIKËS
 SË KOSOVËS; LIGJËRUES NË KOLEGJIN UNIVERSITAR "BIZNESI"
 PRISHTINË, DOKTORANT NË UET

Abstrakt

*I*dëmtuari dhe pozita e tij në procedurën penale në vitet e fundit ka zënë një vend më rëndësi në legjislacionet e Republikës së Shqipërisë dhe Republikës së Kosovës. Kjo ka ndodhur jo vetëm si pasojë e zhvillimeve të brendshme të këtyre dy shteteve, por edhe si pasojë e ndikimeve të akteve ndërkombëtare ligjore, të cilat për çdo ditë e më tepër po bëhen pjesë e legjislacioneve kombëtare.

Qëllimi i këtij punimi është vënia në pah e pozitës së të dëmtuarit në procedurën penale, sipas Kodeve të procedurës penale të Shqipërisë dhe Kosovës, në aspektin krahasimor, bazuar në kuadrin ligjor që rregullon të drejtat e të dëmtuarit në procedurën penale të dy vendeve.

Të drejtat e të dëmtuarve në një procedim penal janë pjesë e të drejtave të njeriut që rezultojnë nga dispozitat kushtetuese të vendeve reciproke si dhe nga normat ndërkombëtare juridike, të cilat çdo ditë e më tepër pasurohen me qasje të reja për sa i përket avancimit të të drejtave të njeriut në përgjithësi dhe të dëmtuarve nga krimi në veçanti. Trajtimi i të drejtave të të dëmtuarve në këtë punim përfshinë fazën e hetimit, fazën e akuzës, fazën e gjykimit dhe fazën e apelimit, duke përfshirë edhe çështjen e kompensimit si njërin ndër çështjet më të rëndësishme për të dëmtuarit në një procedim penal. Andaj këto të drejta në këtë punim do të trajtohen në kuadër të disa grupeve të të drejtave dhe ato: si të drejta për tu informuar, të drejta për të vepruar dhe të drejta për shpërblim apo kompensim. Gjithashtu në këtë punim në pika të shkurtra do të jepet një vështrim i veçantë, lidhur me të drejtat e viktimave të trafikuar dhe të krimeve të kryera në vitet e fundit.

Edhe pse Shqipëria dhe Kosova i përkasin një territori etnik shqiptar, sistemet juridike të këtyre dy vendeve kanë ndryshuar dhe vazhdojnë që të jenë të ndryshme në shumë fusha dhe në këtë rast edhe për sa i përket pozitës së të dëmtuarve në procedurën penale. Këto ndryshime në vend që të zvogëlohen, ato janë rritur edhe me tepër pas nxjerrjes së Kodit të ri të procedurës penale të Republikës së Kosovës.

Pavarësisht ndryshimeve procedurale, të dy vendet i kanë kushtuar vëmendje të rëndësishme të drejtave të dëmtuarve, duke parashikuar dispozita ligjore të veçanta jo vetëm në Kodet e tyre të procedurës penale, por edhe në vetë Kushtetutat e tyre dhe në ligjet e veçanta që rregullojnë çështje që kanë të bëjnë me të drejtave të dëmtuarve.

Konsideroj se ky punim është një rast i mirë që të promovohet gasja e studimeve krahasimore Shqipëri- Kosovë edhe në fushën e procedurës penale, në mënyrë që studiuesit, por edhe studentët, të kenë mundësi më të mëdha, për të njohur sistemet apo procedurat e dy vendeve dhe si rezultat i kësaj të marrin nga këto sisteme, anët më të mira të tyre, për të qenë në një hap më të përparuar gjatë rrugëtimit për integrimet kombëtare dhe Evropiane.

Fjalë kyç: *I dëmtuari (akuzues), Kodi i Procedurës Penale, viktimat të trafikimit, sistem ligjor.*

Hyrje

Koncepti i të dëmtuarit është shumëdimensional dhe kompleks, në këtë koncept përfshihen viktimat e krimit dhe kundërvajtjeve penale dhe ngjarjeve të tjera që mund të kualifikohen si vepra penale. Rëndësia e të drejtave të dëmtuarve rezulton edhe nga Kushtetutat e Republikës së Shqipërisë dhe Republikës së Kosovës. Prandaj sipas Kushtetutës së Shqipërisë kushdo ka të drejtë të rehabilitohet ose të zhdëmtohet në përputhje me ligjin, në rast se është dëmtuar për shkak të një akti, veprimi ose mosveprimi të paligjshëm të organeve shtetërore¹, ndërsa sipas Kushtetutës së Republikës së Kosovës, çdokush gëzon të drejtën e mbrojtjes gjyqësore në rast të shkeljes ose mohimit të ndonjë të drejte të garantuar me këtë Kushtetutë ose me ligj, si dhe të drejtën në mjete efektive ligjore nëse konstatohet se një e drejtë e tillë është shkelur².

I dëmtuari është një person që vuan nga ndonjë e keqe, apo ndonjë forcë ose dhunë. I dëmtuari mund të dëmtohet fizikisht, moralisht dhe materialisht. Në të gjitha këto raste i dëmtuari është subjekt pasiv³. Kjo nuk do të thotë se i dëmtuari do të jetë pasiv edhe gjatë zhvillimit të procedimit penal, sepse siç do të shihet më poshtë ai ka një rol mjaft aktiv gjatë tërë procedimit penal.

¹ Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë, neni 44, miratuar më Ligjin nr.8417, dt.21.10.1998, me ndryshimet deri me drr.18.09.2012

² Kushtetuta e Republikës së Kosovës, neni 54, 2008, Prishtinë

³ Šeparović, Z, 1985, Viktimologija, studije o žrtvama, Tiskara, Zagreb, 40.

Edhe pse sipas Kodit të Procedurës penale të Republikës së Shqipërisë nuk është dhënë definimi i shprehjes “i dëmtuar”, në kreun e VI-shtë të këtij Kodi, që ka të bëjë me të dëmtuarin, paditësin dhe të paditurin civil, kur flitet për të drejtat e të dëmtuarit mund të nxjerrësh konkluzione se i dëmtuari është personi i cili është dëmtuar nga kryerja e veprës penale.⁴ Kodi i procedurës penale të Republikës së Kosovës çështjen e përkufizimeve, e ka rregulluar në një dispozitë të veçantë duke shpjeguar shprehjet e përdorura në këtë kod, sipas këtij Kodi shprehja “I dëmtuar ose viktimat” nënkupton - personin të cilit çfarëdo e drejte personale ose pasurore i është shkelur ose i është rrezikuar me veprën penale⁵.

Nga të dy Kodet e lart cekura rezulton se shprehja i dëmtuar apo viktimë nënkupton personin që është i dëmtuar nga kryerja e veprës penale dhe ky dëm përfshin dëmin fizik, moral apo material. Në këtë rast vlen të theksohet se dëmi nënkupton - dëmin që drejtpërdrejtë apo në mënyrë të tërthortë rezulton nga një veprim kriminal, duke përfshirë humbjen e pronës, humbjen e fitimit, heqjen e lirisë, dëmtimin fizik, dëmtimin psikik apo humbjen e jetës së bashkëshortit ose anëtarit të familjes së afërme, ndërsa shuma e dëmit do të vërtetohet nga përfaqësuesi i të dëmtuarit, mbrojtësi i viktimave apo prokurori i shtetit⁶.

Një përkufizim i ngjashëm për të dëmtuarin është bërë edhe më Deklaratën e Kombeve të Bashkuara mbi të Drejtat Themelore të Viktimave të Krimit dhe Keqpërdorimit të Pushtetit, sipas të cilës viktimat nënkuptojnë personat të cilët, individualisht apo në mënyrë kolektive kanë pësuar lëndime, duke përfshirë këtu edhe lëndimet fizike apo mentale pësimet emocionale, humbjet ekonomike apo keqësimin substancial të të drejtave të tyre themelore, nëpërmjet kryerjes së veprimeve apo moskryerjes së tyre, të cilat paraqesin shkelje të ligjeve penale në fuqi në kuadër të shteteve anëtare, duke përfshirë edhe ligjet të cilat ndikojnë në keqpërdorimin e pushtetit⁷. Siç mund të shihet në Kodin e Procedurës Penale të Republikës së Kosovës jepet kuptimi i dy shprehjeve “i dëmtuar” dhe “viktimë” si dy shprehje me të njëjtin kuptim, mirëpo, edhe pse këto dy shprehje në diskutimet juridiko-politike dhe në opinionin e përgjithshëm përdoren si sinonime, në fjalorin politik shprehja emocionale “viktimë” ka përparësi para shprehjes profesionale “i dëmtuar”, mirëpo shprehja “viktimë” është më tepër e natyrës materialo-juridike dhe kriminologjike, ndërsa shprehja “i dëmtuar” e natyrës proceduralo-juridike⁸. Në mungesë të përkufizimit të shprehjes “i dëmtuar” në Kodin shqiptar ne mund të themi se personi i dëmtuar mund të konsiderohet i dëmtuar pavarësisht nëse është identifikuar, kapur, ndjekur ose dënuar autori i veprës penale.

⁴ Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Shqipërisë, 2004. neni 58 paragrafi 1,

⁵ Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Kosovës, 2013, neni 19 paragrafi 1 nënparagrafi 1.7

⁶ Po aty, neni 19 paragrafi 1 nënparagrafi 1.14

⁷ Deklaratën e Kombeve të Bashkuara mbi të Drejtat Themelore të Viktimave të Krimit dhe Keqpërdorimit të Pushtetit, 1985

⁸ Kai-Yuan, W, 2007, Die Rechtsstellung des Verbrechenopfers im staatlichen Strafverfahren am Beispiel der Nebenklage, Frankfurt am Main (u.a.), Lang, 7, sipas Šeparović, Z, 1985, Viktimologija, studije o žrtvama, Tiskara, Zagreb.

Nisur nga ndryshimet e bëra në Kodin e procedurës penale të Republikës së Kosovës, i cili ka hyrë në fuqi më 1 janar 2013, mund të nxjerrë konstatimin se roli i të dëmtuarit në procedurën penale është më i fuqishëm dhe i barabartë me palët e tjera në kuptimin e realizimit të të drejtave procedurale, pasi që ky kod bën barazimin e të dëmtuarit me palët e tjera, duke theksuar se i dëmtuari ka të drejtë dhe i lejohet të bëjë deklaratë për të gjitha faktet dhe provat që ndikojnë në të drejtat e tij dhe ka të drejtë për të bërë deklaratë mbi të gjitha faktet dhe provat. Ai ka të drejtë të marrë në pyetje dëshmitarët, t'u parashtrijë pyetje të tërthorta dëshmitarëve të palës tjetër dhe të kërkojë nga prokurori i shtetit që të thirren dëshmitarët⁹, ndërsa te kuptimi i shprehjes "Palë në procedure" përfshihen - prokurori i shtetit, i pandehuri dhe i dëmtuari¹⁰. Edhe pse Kodi i procedurës penale të Republikës së Kosovës ka parashikuar dispozitë të veçantë për barazimin e palëve - pra edhe të dëmtuarit, ky Kod nuk parashikon një të drejtë thelbësore që kishte i dëmtuari më Kodin e procedurës penale të Kosovës të vitit 2004, sipas të cilit ishte parashikuar e drejta e të dëmtuarit që në rastet kur prokurori hiqte dorë nga ndjekja penale ai e kishte për detyrë që të njoftonte të dëmtuarin i cili kishte afat ligjor prej 8 ditësh, që të vetë të ndërmerre ndjekjen penale (i dëmtuar akuzues siç parashikohet me Kodin e Shqipërisë) dhe kishte të njëjtat të drejta që i kishte prokurori, përveç atyre që i kishte prokurori si organ shtetëror¹¹. Kjo mund të duket si një cenim i të drejtës së të dëmtuarit, mirëpo në realitet i dëmtuari edhe pse me Kodin e vitit 2013, nuk e ka të drejtën e ndjekjes penale (akuzimit) ai ka rol aktiv gjatë tërë procedurës penale dhe mund të ndërmarr të gjitha veprimet procedurale për të realizuar të drejtat e tij, sikurse edhe prokurori përveç të drejtave që i takojnë prokurorit si organ shtetëror.

Në vitin 1985, Komiteti i Ministrave i Këshillit të Evropës miratoi Rekomandimin (85) 11 "Mbi Pozicionin e viktimës në kuadrin e të drejtës dhe procedurës penale", sipas të cilit drejtësia penale ka një "Funksion kyç", ajo duhet të plotësojë nevojat dhe të mbrojë interesat e viktimës. Ky funksion është i lidhur drejtpërdrejtë me rritjen e besimit të viktimave në sistemin e drejtësisë penale dhe inkurajimin e pjesëmarrjes së tyre si dëshmitarë në këtë sistem.

Të drejtat e të dëmtuarve sipas Kodeve të procedurës penale në Shqipëri dhe Kosovë

Vështrim i përgjithshëm

Përderisa me Kodin e procedurës penale të Republikës së Shqipërisë të drejtat e të dëmtuarit janë parashikuar në mënyrë më të përgjithësuar, siç janë: e drejta e

⁹ Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Kosovës, 2013, neni 9 paragrafi 3.

¹⁰ Po aty, neni 19 paragrafi 1 nënparagrafi 1.15.

¹¹ Kodi i Procedurës Penale i Kosovës, 2004, neni 62.

të dëmtuarit që të kërkojë procedimin e fajtorit dhe shpërblimin e dëmit, qoftë vetë qoftë nëpërmjet përfaqësuesit ligjor të tij, të parashtrijë kërkesa në organin procedues dhe të kërkojë marrjen e provave, ndërsa kur kërkesa e tij nuk pranohet nga prokurori, ai ka të drejtë të ankohet në gjykatë brenda 5 ditëve nga marrja në dijeni¹². Po sipas këtij Kodi të Shqipërisë, në rastet që një person është i dëmtuar nga veprat penale të parashikuara nga nenet 90, 91, 92, 112 paragrafi i parë, 119, 119/b, 120, 121, 122, 125, 127, 148, 149 dhe 254 të Kodit Penal, ai ka të drejtë që të paraqesë edhe kërkesë në gjykatë dhe të marrë pjesë në gjykim si palë për të vërtetuar akuzën dhe për të kërkuar shpërblimin e dëmit¹³. Kur janë në pyetje: i dëmtuari akuzues, paditësi civil dhe i padituri civil, ata kanë të drejtë të përfaqësohen në procedim, nëpërmjet përfaqësuesit ligjor ose një përfaqësuesi të pajisur me prokurë. Në Kodin e Procedurës penale të Republikës së Kosovës, të drejtat e të dëmtuarit, janë parashikuar në mënyrë më taksative, duke numëruar si të drejta: të drejtën që të trajtohet me respekt nga policia, prokurorët, gjyqtarët ose organi tjetër që zbaton procedurën penale, të drejtën e kontaktimit me policinë dhe prokurorinë ose organi tjetër që zbaton procedurën penale në mënyrë të arsyeshme dhe të drejtën që këto organe ta informojnë atë që është palë e dëmtuar, të drejtën që të trajtohet në cilësinë e palës në procedurë penale dhe të drejtën në kompensimin e arsyeshëm të urdhëruar nga gjykata prej të pandehurit ose të pandehurve, që kanë pranuar ose janë shpallur fajtor për dëmin material, fizik dhe emocional të shkaktuar nga kryerja e veprës penale, për të cilën i pandehuri ose të pandehurit janë shpallur fajtorë, si dhe të drejtën kur gjykata nuk mund të urdhërojë kompensimin nga i pandehuri apo të pandehurit për shkak të pamundësisë së tyre për të paguar, mungesën e kompetencës së gjykatës ose vdekjes, i dëmtuari të kërkojë nga gjykata që të dërgojë urdhrin për kompensim te koordinatori i fondit për kompensimin e viktimave¹⁴. Gjithashtu sipas këtij Kodi, i dëmtuari ka të drejtë që të përfaqësoj vetën apo të përfaqësohet nga mbrojtësi që është anëtar i Odës së Avokatëve të Kosovës ose të përfaqësohet nga mbrojtësi i viktimave¹⁵.

E drejta për t'u informuar

E drejta për tu informuar për rastin penal nënkupton të drejtën e të dëmtuarit që ai të dijë se pse është thirrur, pse është para organeve që zhvillojnë procedurën, dhe cila është pozita e tij ose e saj në atë çështje penale, duke përfshirë këtu edhe të drejtën që të informohet edhe për të drejtat që i takojnë gjatë procedurës penale. Sa i përket të drejtës së të dëmtuarit për tu informuar, Kodet e procedurës penale të Republikës së Shqipërisë dhe të Republikës së Kosovës kanë ngjashmëri por

¹² Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Shqipërisë, 2004 i azhurnuar më 2008, neni 58.

¹³ Po aty, neni 59 paragrafi 1.

¹⁴ Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Kosovës, 2013, neni 62.

¹⁵ Po aty, neni 63.

edhe mjaft dallime. KPP i Republikës së Shqipërisë ka parashikuar disa raste kur i dëmtuari informohet gjatë procedurës penale të cilat do të paraqiten në vijim:

Njoftimet për personin e dëmtuar nga vepra penale bëhen njëjloj si për rastet kur njoftohet për herë të parë i pandehuri i lirë, ndërsa nëse nuk dihen vendet e treguara në nenin 140 (në banesën e tij ose në vendin e punës), njoftimi bëhet me depozitimin e aktit në sekretari. Kur nga aktet del se vendbanimi ose vendqëndrimi i tij ndodhen jashtë shtetit, i dëmtuari ftohet me anën e letrës rekomanduese me lajmërim marrje, me të cilën të deklarojë ose të zgjedhë banesën në territorin e shtetit shqiptar, ndërsa kur pas njëzet ditëve nga marrja e letrës rekomande nuk bëhet deklarimi ose zgjedhja e banesës, njoftimi bëhet me anën e depozitimit të aktit në sekretari¹⁶.

Kur njoftimi i personave të dëmtuar është i vështirë për shkak të numrit të tyre ose pamundësisë së identifikimit të disave prej tyre, gjykata mund të urdhërojë që ai të bëhet nëpërmjet shpalljes publike dhe njoftimi quhet i bërë kur fituesi i gjykatës depoziton në sekretari një kopje të aktit bashkë me dokumentet që vërtetojnë shpalljen publike¹⁷. Në këtë rast konsideroj se është i pranueshëm qëndrimi i kësaj dispozite kur njoftimi nuk mund të bëhet për shkak të pamundësisë së identifikimit të disa prej të dëmtuarve, mirëpo nuk mund të jetë i pranueshëm qëndrimi lidhur më rastin kur është numri i madh i të dëmtuarve, sepse kjo është në kundërshtim me parimin se çdo person ka të drejtë për tu informuar personalisht me shkresat nga pranimi ose mos pranimi i tyre rrjedhin pasoja juridike. Nëse është në pyetje shqyrtimi gjyqësor, kryetari urdhëron thirrjen e të dëmtuarit, duke respektuar një afat jo më të vogël se pesë ditë¹⁸. Kjo e drejtë nënkupton detyrimin e gjykatës që së paku 5 ditë para ditës kur i dëmtuari duhet të paraqitet në gjykatë ti dorëzojë të dëmtuarit thirrjen. Afati prej 5 ditësh në praktikën gjyqësore paraqet një problem serioz, për shkak se pothuajse është e pamundur që thirrjet të dërgohen përsëri në rastet kur thirrja nuk ka pasur mundësi që ti dorëzohet të dëmtuarit 5 ditë më herët se dita e fillimit të shqyrtimit gjyqësor. Sipas Kodit të procedurës penale të Republikës së Kosovës janë parashikuar shumë më tepër raste kur policia, prokuroria apo gjykata kanë detyrim që të informojnë të dëmtuarin gjatë procedurës penale qoftë për të drejtat, qoftë për detyrimet e tij dhe në vijim do të jepen detyrimet e këtyre organeve proceduese.

Detyrimi i policisë për të informuar të dëmtuarin

Me rastin e mbledhjes së të dhënave nga i dëmtuari, policia ka për detyrë që të informojë të dëmtuarin për të drejtat e tij (shih këto të drejta të vështirimi i përgjithshëm, për të drejtat e të dëmtuarit) dhe me kërkesën e të dëmtuarit, ka për detyrë të njoftojë Njësinë për Mbrojtje të Viktimave¹⁹.

Detyrimi i prokurorisë për të informuar të dëmtuarin

Prokurori i shtetit ka për detyrë që të njoftojë të dëmtuarin dhe mbrojtësin e viktimave me shkrim, pesë (5) ditë më herët, lidhur me datën, kohën dhe vendin ku do të merret deklarata në procedurë paraprake²⁰, kjo paraqet njëkohësisht jo vetëm detyrimin e prokurorit të shtetit, por edhe të drejtën e të dëmtuarit për tu informuar me këto të drejta dhe siç mund të shihet Kodi i Kosovës ka parashikuar në shumicën e rasteve një afat 5 ditor që duhet të jetë më herët se dita kur i dëmtuari duhet të paraqitet para organit procedues, në këtë rast para prokurorit. Gjatë hetimit, i dëmtuari mund të kërkojë nga prokurori i shtetit që të marri ose të ruajë provat të cilat mund të tregonin apo ka arsye të pritë që provat e tilla do të tregonin demin e shkaktuar me vepër penale, dhembjen apo vuajtjen e pësuar nga viktimja, apo shpenzimet e tjera të ndërlidhura me vepër penale²¹, ndërsa në rastet e ekspertimit raporti i ekspertit i zbulohet të dëmtuarit jo më pak se pesë (5) ditë para fillimit të seancës për deklaratë në procedurë paraprake nga eksperti, por jo më vonë se dhjetë (10) ditë pasi që prokurori i shtetit të ketë pranuar raportin e ekspertit²².

Për sa i përket dëshmitarëve dhe mbikëqyrjes apo rekonstruktimit të vendit të ngjarjes, i dëmtuari gjithmonë njoftohet kur dhe në cilin vend do të merret në pyetje dëshmitari apo do të zbatohet mbikëqyrja ose rikonstrukcioni dhe njoftohet se ka të drejtë të jetë i pranishëm në këto veprime²³. Gjithashtu i dëmtuari, përfaqësuesi i tij ligjor apo përfaqësuesi i autorizuar, ose mbrojtësi i viktimës kanë të drejtë të shikojnë, kopjojnë ose fotografojnë shkresat dhe provat materiale që i disponon gjykata ose prokurori i shtetit nëse ka interes legjitim për të bërë një gjë të tillë dhe konsideroj se kjo është një ndër të drejtat më thelbësore që lidhet me të drejtën për tu informuar, sepse duke e realizuar këtë të drejtë, i dëmtuari vë në mundësi të drejtpërdrejtë që të shikoj vetë provat e siguruar nga prokurori e që, lidhen më rastin penal ku ai është i dëmtuar.

Duke marrë parasysh, se Kodi i procedurës penale i Republikës së Kosovës, ka parashikuar mundësinë e arritjes së marrëveshjes për pranimin e fajësisë, si një mënyrë alternative të zhvillimit të procedurës penale, në këto raste prokurori i shtetit është i detyruar që të informojë të dëmtuarin për marrëveshjen e arritur, pasi që marrëveshja të jetë në formën përfundimtare²⁴. Arritja e marrëveshjes në mes të prokurorit dhe të pandehurit së bashku me mbrojtësin e tij, nuk varet nga vullneti i të dëmtuarit, mirëpo ai nuk i humb të drejtat e tij, për të paraqitur mjetin juridik kundër vendimit gjyqësor, në rast se gjykata e miraton marrëveshjen e arritur në mes prokurorit dhe të pandehurit me mbrojtësin e tij.

²⁰ Po aty, neni 132 paragrafi 6.

²¹ Po aty, neni 119 paragrafi 5.

²² Po aty, neni 138 paragrafi 4.

²³ Po aty, neni 343 paragrafi 2.

²⁴ Po aty, neni 233 paragrafi 8.

¹⁶ Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Shqipërisë 2004, i azhurnuar më 2008, neni 137 paragrafi 1.

¹⁷ Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Shqipërisë 2004, i azhurnuar më 2008, neni 138 paragrafi 1 dhe 2.

¹⁸ Po aty, neni 376 paragrafi 2.

¹⁹ Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Kosovës, 2013, neni 77 paragrafi 1.

Detyrimet e gjykatës për të informuar të dëmtuarin

Të drejtat e të dëmtuarit në procedurën penale jo vetëm që zbatohen por edhe mbikëqyrjen nga gjykata gjatë tërë procedurës penale, pra në fazën fillestare të hetimit, në fazën e hetimit formal si dhe në fazën pas ngritjes së akt-akuzës e deri në marrjen e vendimit përfundimtar, sepse i dëmtuari gjatë të gjitha fazave të procedurës penale e ka të drejtën që të paraqesi ankesë apo kundërshtim, nëse i shkelen të drejtat e tij, andaj gjykata detyrohet të njoftojë të dëmtuarin për të drejtat që i përkasin sipas Kodit të procedurës penale, si dhe për pasojat e mosveprimit të tij nëse ai, për shkak të mosdijes, nuk ndërmer veprimin e duhur në procedurë ose i nuk shfrytëzon të drejtat e tij.²⁵

Në shqyrtimin gjyqësor gjykata thërret të dëmtuarin dhe përfaqësuesit e tij ligjor apo përfaqësuesin e autorizuar. Përmes kësaj thirrje gjykata e njofton të dëmtuarin, i cili nuk thirret si dëshmitar, se shqyrtimi gjyqësor do të mbahet edhe pa praninë e tij dhe se deklarata e tij për kërkesën pasurore juridike do të lexohet²⁶. Gjykata e ka për detyrë që të njoftojë të dëmtuarin për kohën dhe vendin e marrjes në pyetje, nëse kjo është e mundshme, duke pasur parasysh ngutën e procedurës²⁷. Pra, gjykata ka mundësinë që në rastet kur nevojiten veprime të ngutshme, të mos e bëjë këtë njoftim dhe të konsiderojë se ky veprim i gjykatës do të ishte në kundërshtim me të drejtat e të dëmtuarit nëse gjykata pas tejkalimit të situatës së ngutshme nuk e njofton të dëmtuarin për këtë të drejtë, ndërsa është shqetësuese edhe vetë fakti se si do të vlerësohet ngutia e procedurës dhe çka nënkupton kjo nguti.

Në rastet kur i dëmtuari është i pranishëm në gjykatë dhe ende nuk ka paraqitur kërkesën pasurore juridike, gjyqtari i vetëm gjykues ose kryetari i trupit gjykues e ka për detyrë që të udhëzojë të dëmtuarin se, mund të paraqesë propozim për realizimin e kësaj kërkesë në procedurën penale²⁸. Një risi mjaft e rëndësishme për të dëmtuarin është edhe mundësia e tij që në shqyrtimin gjyqësor të paraqesi fjalët hyrëse, si një teknikë e re e zhvillimit të përfaqësimit në gjykatë dhe në këtë rast nëse i pandehuri nuk e pranon fajësinë në fillim të shqyrtimit gjyqësor, gjyqtari i vetëm gjykues apo kryetari i trupit gjykues thërret apo njofton të dëmtuarin për të përmbledhur provat që mbështesin rastin apo kërkesën e tij²⁹. Fjala hyrëse nënkupton mundësinë e parë të të dëmtuarit në shqyrtimin gjyqësor që të paraqesi provat që shkojnë në favorin e tij, duke i treguar gjykatës se cilat janë ato prova edhe vizualisht. I dëmtuari e ka të njëjtën të drejtë edhe për sa i përket njoftimit nga gjykata për të paraqitur fjalën përfundimtare, ku i dëmtuari duke u bërë analizë provave të administruara në shqyrtimin gjyqësor argumenton tezen e tij lidhur me çështjen e tij penale. Në fund i dëmtuari ka të drejtë që të njoftohet me përfundimin e shqyrtimit gjyqësor apo vendimit në gjykatën e apelit dhe kjo

e drejtë realizohet në atë mënyrë që kopja e vërtetuar e akt-gjykimit, së bashku me udhëzimin për të drejtën në ankesë i dërgohet të dëmtuarit³⁰ dhe në këtë rast i dëmtuari mund të ushtrojë ankesë ndaj akt-gjykimit vetëm për vendimin e gjykatës lidhur me sanksionet penale për veprat penale kundër jetës dhe trupit, kundër integritetit seksual, kundër sigurisë së trafikut publik dhe për shpenzimet e procedurës penale³¹.

E drejta për të vepruar gjatë procedurës penale

Gjatë procedurës penale i dëmtuari jo vetëm që ka të drejtën për të qenë i informuar për të drejtat e tij, por ai e ka të drejtën edhe për të ndërmarr veprime të caktuara, për të realizuar të drejtat e tij që i takojnë sipas kodit të procedurës penale dhe këto veprime mund ti ushtrojë qoftë vetë, qoftë nëpërmjet trashigimtarëve apo përfaqësuesit të tij ligjor. Sipas Kodit të procedurës penale të Republikës së Shqipërisë, njëra ndër të drejtat e të dëmtuarit është edhe e drejta e tij që të paraqesë kërkesën në organin procedues për procedimin e fajtorit dhe shpërblimin e dëmit dhe të kërkojë marrjen e provave, ndërsa kur kërkesa e tij nuk pranohet nga prokurori, ai ka të drejtë të ankohet në gjykatë brenda 5 ditëve nga marrja në dijeni³² se kërkesa e tij nuk është pranuar. Kjo e drejtë i ofron siguri të dëmtuarit, sepse në rastin kur prokurori nuk e pranon kërkesën e tij ai mund ti drejtohet gjykatës që të vendos për këtë, pra gjykata është ajo që mbikëqyr realizimin e kësaj të drejte. Në rastet kur i dëmtuari është në rolin e akuzuesit për veprat penale të parashikuara nga nenet 90, 91, 92, 112 paragrafi i parë, 119, 119/b, 120, 121, 122, 125, 127, 148, 149 dhe 254 të Kodit Penal, ai ka të drejtë të paraqesë kërkesën në gjykatë dhe të marrë pjesë në gjykim si palë për të vërtetuar akuzën dhe për të kërkuar shpërblimin e dëmit³³. Siç mund të shihet i dëmtuari mund të jetë si akuzues vetëm kur janë në pyetje veprat penale të lart cekura e jo edhe për veprat e tjera penale dhe në këto raste ai paraqitet në gjykatë si palë dhe e ka të drejtën që të ndërmarr veprimet për të vërtetuar akuzën dhe për të kërkuar shpërblimin e dëmit si një e drejtë thelbësore për të dëmtuarin.

Lidhur me të drejtën e lartcekur vlen të përmendet edhe vendimi i gjykatës kushtetuese për interpretimin e nenit 73, paragrafi 2 i kushtetutës që lidhet me zbatimin e nenit 59 të Kodit të procedurës penale të Republikës së Shqipërisë dhe sipas këtij interpretimi *kërkesa për marrjen e autorizimit për ndjekjen penale të personave që gëzojnë imunitet i drejtohet Kuvendit të Republikës së Shqipërisë nga vetë gjykata, pranë së cilës është depozituar kërkesa e të dëmtuarit akuzues dhe në arsyetimin e këtij vendimi thuhet se: "fillimi i ndjekjes penale është në kompetencë të gjykatës",*

²⁵ Po aty, neni 16.

²⁶ Po aty, neni 287 paragrafët 1 dhe 2.

²⁷ Po aty, neni 290 paragrafi 2.

²⁸ Po aty, neni 322 paragrafi 2.

²⁹ Po aty, neni 328 paragrafi 1.

³⁰ Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Kosovës, 2013, neni 369 paragrafi 5.

³¹ Po aty, neni 381 paragrafi 3.

³² Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Shqipërisë, 2004 i azhurnuar më 2008, neni 58 paragrafi 1 dhe 3

³³ Po aty, neni 59 paragrafi 1.

“kërkesën për marrjen e autorizimit ka të drejtë ta bëjë vetëm gjykata, pa pasur nevojë për ndihmën ose ndërhyrjen e prokurorit”, “Gjykata e zakonshme është i vetmi organ procedues për veprat penale që ndiqen mbi kërkesën e të dëmtuarit akuzues”, “gjatë gjykimit të këtyre çështjeve prokurori nuk është palë në debatin gjyqësor”³⁴.

E drejta e të dëmtuarit i cili ka pësuar dëme materiale nga vepra penale, apo trashëgimtarit të tij, për të vepruar më qëllim të realizimit të të drejtave të tij gjatë procedurës penale, vjen në shprehje edhe në rastin kur ai paraqet padi civile në procesin penal kundër të pandehurit ose të paditurit civil, për të kërkuar kthimin e pasurisë dhe shpërblimin e dëmit³⁵, ndërsa legjitimimi i paditësit civil mund të bëhet nga organi procedues, derisa të mos ketë filluar shqyrtimi gjyqësor, ndërsa ky afat për legjitimim nuk mund të zgjatet³⁶.

Një e drejtë tjetër mjaft me rëndësi është edhe e drejta e të dëmtuarit si paditës civil për të paraqitur kërkesë të organit procedues, për të vendosur masën e sekuestrimit të pasurisë së të pandehurit ose të të paditurit civil për një kohë deri në përfundimin e çështjes³⁷. Kjo e drejtë mund të konsiderohet njëra ndër të drejtat që i ofrojnë siguri të dëmtuarit, sepse i dëmtuari shumë herë përpara se sa të përfundojnë çështjet penale sigurojnë mundësinë për të marrë shpërblimin për dëmin që i është shkaktuar në veprën penale. Gjithashtu sipas Kodit të Procedurës penale të Shqipërisë i dëmtuari nga vepra penale kur paraqitet si paditës civil, ka të drejtë që të kërkojë nga gjykata që të pandehurin dhe të paditurin civil, ta detyrojë që të paguajnë një shumë të përafërt me dëmin që çmohet se është provuar dhe ky detyrim ekzekutohet menjëherë³⁸. Edhe kjo e drejtë ka një rëndësi të veçantë për paditësin civil, sepse realizimi i kësaj të drejte i mundëson atij që të marrë një shpërblim edhe pa u bërë një saktësim i dëmit.

Në fund një e drejtë fundamentale e të dëmtuarve për të vepruar, sipas Kodit të procedurës penale të Republikës së Shqipërisë është edhe e drejta për të paraqitur ankesë kundër vendimeve të gjykatës, sepse kjo e drejtë i hap rrugën atij që, shqetësimet e tij për realizimin e të drejtave në procedurën penale të shqyrtohen në dy shkallshmëri para gjykatës dhe me këtë garantohet një siguri juridike më madhe të dëmtuari. Të dëmtuarit si akuzues i njihet e drejta të paraqesë ankim vetë ose nëpërmjet përfaqësuesit të tij, si për efekte penale, ashtu dhe për ato civile³⁹, ndërsa paditësi civil mund të bëjë ankim kundër pikave të vendimit të dënimit që kanë të bëjnë me padinë civile dhe në rastin e vendimit të pafajësisë vetëm për efektet e përgjegjësisë civile⁴⁰.

³⁴ Gjykata Kushtetuese e Republikës së Shqipërisë, vendimi nr.39, dt.23.06.2000.

³⁵ Kodi i procedurës penale i Republikës së Shqipërisë, 2004, i azhurnuar më 2008, neni 61.

³⁶ Po aty, neni 62 paragrafët 1 dhe 2.

³⁷ Po aty, neni 63.

³⁸ Po aty, neni 395 paragrafi 2.

³⁹ Po aty, neni 409.

⁴⁰ Po aty, neni 411 paragrafi 1.

Edhe Kodi i procedurës penale i Republikës së Kosovës, ka parashikuar mjaft të drejta, ku i dëmtuari, përmes veprimeve realizon këto të drejta gjatë tërë procedurës penale. Në vijim do të paraqiten këto të drejta që nga fillimi i hetimit fillestar e deri të faza e ankimit. Kodi i procedurës penale i Kosovës ka mjaft dispozita që e barazojnë të dëmtuarin me palët e tjera në procedurë dhe në këtë kontekst i dëmtuari ka të drejtë dhe i lejohet të bëjë deklaratë për të gjitha faktet dhe provat që ndikojnë në të drejtat e tij. Ai ka të drejtë të marrë në pyetje dëshmitarët, t’u parashtrijë pyetje të tërthorta dëshmitarëve të palës tjetër dhe të kërkojë nga prokurori i shtetit që të thirren dëshmitarët⁴¹. Gjatë hetimit, i dëmtuari mund të kërkojë nga prokurori i shtetit që të marrë ose të ruajë provat të cilat mund të tregonin apo ka arsye të pritët që provat e tilla do të tregonin dëmin e shkaktuar me vepër penale, dhembjen apo vuajtjen e pësuar nga viktimi, apo shpenzimet e tjera të ndërlidhura me vepër penale⁴². Përveç kësaj i dëmtuari ka të drejtë që deri në përfundim të shqyrtimit gjyqësor, të propozojë shqyrtimin e fakteve të reja, mbledhjen e provave të reja dhe përsëritjen e propozimeve të cilat gjyqtari i vetëm gjykues, kryetari i trupit gjykues ose trupi gjykues më herët i ka refuzuar⁴³. Siç mund të shihet i dëmtuari sipas këtij Kodi nuk e ka vetëm rolin e vëzhguesit të procedimit penal, por përkundrazi ka rol aktiv gjatë tërë procedimit.

Një ndër të drejtat që ja mundëson një rol aktiv të dëmtuarit gjatë procedurës penale është edhe e drejta e tij që të merr deklaratë nga dëshmitari, prandaj nëse i dëmtuari apo mbrojtësi i tij ka kërkuar që të merret deklarata në procedurë paraprake nga dëshmitari, atëherë së pari ai apo mbrojtësi i tij merr në pyetje ata dëshmitarë⁴⁴. Kjo e drejtë tregon se i dëmtuari është plotësisht i barabartë me palët e tjera në procedurë, sepse secila palë ka të drejtën që të merr deklarata nga dëshmitari, sipas rendit të përcaktuar me Kod e që nënkupton se deklaratën nga dëshmitari e merr i pari ai që e ka propozuar atë dëshmitar. I dëmtuari edhe pas caktimit të shqyrtimit gjyqësor mund të kërkojë që në shqyrtim gjyqësor të thirren dëshmitarë dhe ekspertë të rinj ose të mbledhen prova të reja. Kërkesa e palëve duhet të jetë e arsyetuar dhe të shënojë se cilat fakte duhet provuar dhe me cilat prova të propozuara⁴⁵.

Edhe kur është në pyetje ekspertimi, i dëmtuari ka mjaft të drejta që mund ti realizoj përmes kërkesave që i parashtron te organi procedues, pasi që i dëmtuari ose mbrojtësi i tij mund të kërkojë nga prokurori i shtetit që të marrë deklaratë nga eksperti⁴⁶, por gjithashtu i dëmtuari apo mbrojtësi i tij mund të kundërshtojë përzgjedhjen e ekspertit nga prokurori, bazuar në kualifikimet e tij apo konfliktin potencial të interesit duke paraqitur kundërshtimin tek gjyqtari i procedurës

⁴¹ Kodi i Procedurës penale i Republikës së Kosovës, 2013, neni 9 paragrafi 3.

⁴² Po aty, neni 119 paragrafi 5.

⁴³ Po aty, neni 329 paragrafi 3.

⁴⁴ Po aty, neni 133 paragrafi 4

⁴⁵ Po aty, neni 288 paragrafi 1.

⁴⁶ Po aty, neni 136 paragrafi 3.

paraprake⁴⁷. Kodi i procedurës penale i Republikës së Kosovës ka parashikuar edhe mundësinë hetuese të veçantë, sipas të cilës gjyqtari i procedurës paraprake merr dëshmi nga dëshmitari ose kërkon ekspertizë me qëllim të ruajtjes së provës, kur ekziston një mundësi e veçantë për marrjen e provës së rëndësishme ose kur ka rrezik të konsiderueshëm se kjo provë nuk do të mund të merrej gjatë shqyrtimit gjyqësor dhe që në kuadër të kësaj i është njohur e drejta e të dëmtuarit dhe e mbrojtësit të tij, ku mund të paraqesë kërkesë të gjyqtari dhe të ketë një hetim të veçantë⁴⁸.

Është shumë me rëndësi një e drejtë që për herë të parë është parashikuar në të drejtën e procedurës penale në Kosovë, që ka të bëjë më të drejtën e të dëmtuarit për të kërkuar vazhdimin e paraburgimit. Këtë të drejtë i dëmtuari apo mbrojtësi i viktimave mund ta realizojë përmes një kërkesë formale apo joformale që i drejtohet prokurorit të shtetit⁴⁹. Edhe me Kodin e procedurës penale të Kosovës, sikurse dhe me Kodin e procedurës penale të Shqipërisë i dëmtuari mund të kërkojë nga prokurori i shtetit që të marrë prova të caktuara të cilat gjenden jashtë Kosovës dhe nëse prokurori i shtetit refuzon kërkesën për marrjen e provës, ai merr akt-vendim të arsyetuar dhe njofton të dëmtuarin, përfaqësuesin e autorizuar të palës së dëmtuar ose mbrojtësin e viktimës, të cilët mund të ankohen te gjyqtari i procedurës paraprake ndaj akt-vendimit të tillë .

Kur është në pyetje marrëveshja për pranimin e fajësisë si një ndër mënyrat alternative të procedurës penale në Kosovë, ku prokurori i shtetit dhe mbrojtësi mund të negociojnë kushtet e marrëveshjes së shkruar për pranimin e fajësisë, në bazë të së cilës i pandehuri dhe prokurori i shtetit pajtohen për akuzat e përfshira në akt-akuzë dhe i pandehuri pajtohet të pranojë fajësinë në shkëmbim për: pajtimin e prokurorit të shtetit që t'i rekomandojë gjykatës dënimin më të butë, por jo nën minimumin e paraparë me ligj ose minimumin e përcaktuar në Kod ose konsiderime tjera në interes të drejtësisë, siç është lirimi nga dënimi. Në këtë rast prokurori i shtetit informon të dëmtuarin për marrëveshjen e arritur, pasi që marrëveshja të jetë në formën përfundimtare dhe kur i dëmtuari ka paraqitur kërkesë pasurore juridike që rrjedh nga vepra penale e cekur në akt-akuzë, marrëveshja mbi pranimin e fajësisë duhet ta adresojë kërkesën e të dëmtuarit dhe prokurori i shtetit duhet të njoftojë të dëmtuarin se i pandehuri kërkon të arrijë marrëveshje mbi pranimin e fajësisë. Të dëmtuarit duhet t'i jepet rasti që t'i paraqesë deklaratë gjykatës mbi kërkesën e tillë pasurore juridike para se gjykata ta pranojë marrëveshjen mbi pranimin e fajësisë⁵⁰. Siç është theksuar më lartë i dëmtuari përveç që ka të drejtë të jap fjalën hyrëse, pra vetëm prezantimin e provave që do të shqyrtohen në shqyrtimin gjyqësor, ai ka të drejtë që pas administrimit të provave në shqyrtimin gjyqësor të paraqesë edhe fjalën

përfundimtare apo përmbyllëse, sikurse edhe prokurori dhe i akuzuari me mbrojtësin e tij dhe në këtë rast i dëmtuari në fjalën e tij përfundimtare mund të shpjegojë kërkesën e tij pasurore juridike dhe potencon provat që ndërlidhen me përgjegjësinë penale të të akuzuarit⁵¹.

Sikurse Kodi i procedurës penale të Shqipërisë edhe Kodi i procedurës penale të Kosovës, i njeh të dëmtuarit të drejtën e ankimit kundër akt-gjykimin dhe atë, vetëm për vendimin e gjykatës lidhur me sanksionet penale, për veprat penale kundër jetës dhe trupit, kundër integritetit seksual, kundër sigurisë së trafikut publik dhe për shpenzimet e procedurës penale⁵². Pra, siç mund të shihet se edhe me Kodin e Kosovës i dëmtuari e ka këtë të drejtë vetëm për vepra të caktuara penale dhe vetëm për shkak të vendimit të gjykatës për sanksionet penale.

Në fund një e drejtë që nuk është parashikuar me Kodin e Shqipërisë, ndërsa është parashikuar me Kodin e Kosovës është e drejta e të dëmtuarit që merr pjesë në seancën e kolegjit të apelit⁵³, (në të cilën nuk bëhet shqyrtimi i provave siç bëhet në shkallën e parë) dhe në shqyrtimin gjyqësor (në të cilën vlejnë rregullat e njëjta si në shqyrtimin gjyqësor në shkallë të parë) në gjykatën e apelit, në të cilën mund të paraqitet prova dhe faktet e reja⁵⁴, që nënkupton shqyrtimin e provave siç bëhet në shkallën e parë.

E drejta në shpërblim apo kompensim të dëmit

E drejta e të dëmtuarit për kompensim, për dëmin që i është shkaktuar nga kryerja e veprës penale, mund të trajtohet në një vështrim shumë të gjerë, varësisht se cili është dëmi i shkaktuar dhe varësisht nga vepra penale me të cilën është shkaktuar dëmi, mirëpo në këtë punim kjo e drejtë do të trajtohet vetëm në aspektin proceduralo-penal sipas Kodeve të procedurës penale të Shqipërisë dhe Kosovës. Kompensimi i dëmit nuk është pjesë e dënit për atë që kryen veprën penale, kjo mund të shihet edhe në rastin e caktimit të llojit dhe lartësisë së kompensimit, i cili kompensohet apo shpërblehet, nuk duhet të jetë as më i madh e as më i vogël, se sa dëmi i shkaktuar me vepër penale. Këtu duhet dalluar kompensimi i dëmit moral nga ai material, ngase i pari është shumë më i vështirë që të caktohet, ndërsa i dyti është më i lehtë për tu përcaktuar, nga fakti se mund të shihet, të llogaritet apo të dokumentohet me provat e tjera materiale apo përmes dëshmitarëve.

E drejta e shpërblimit apo kompensimit të dëmit siç është theksuar më lartë është parashikuar me dy kodet e procedurave penale të Shqipërisë dhe Kosovës, mirëpo këto dy kode edhe pse përdorin shprehje të ndryshme si “shpërblim” me Kodin e Shqipërisë dhe si “kompensim” me Kodin e Kosovës, kjo nuk paraqet

⁴⁷ Po aty, neni 137 paragrafi 2.

⁴⁸ Kodi i Procedurës penale i Republikës së Kosovës, 2013, neni 149 paragrafi 1.

⁴⁹ Po aty, neni 191 paragrafi 1.

⁵⁰ Po aty, neni 233 paragrafët 1 dhe 8.

⁵¹ Po aty, neni 354.

⁵² Po aty, neni 381 paragrafi 1 dhe 3.

⁵³ Kodi i Procedurës penale i Republikës së Kosovës, 2013, neni 390 paragrafi 1.

⁵⁴ Po aty, neni 393 paragrafi 4.

ndonjë vështirësi për tu kuptuar kjo e drejtë e të dëmtuarit. Qasja e shpërblimit apo kompensimit të dëmit për të dëmtuarit me dy kodet e lart cekura është e ndryshme, për shkak të pozitës së të dëmtuarit në procedurën penale në Kosovë dhe në Shqipëri. Prandaj, siç është theksuar më lartë sipas Kodit të procedurës penale të Shqipërisë i dëmtuari mund të realizoj shpërblimin e dëmit qoftë përmes kërkesës për gjykim si i dëmtuar akuzues, qoftë përmes padisë civile në procedim penal, ndërsa sipas Kodit të procedurës penale të Kosovës i dëmtuari mund të ketë të drejtë dhe mund të realizoj përmes propozimit për realizimin e kërkesës pasurore juridike, që nënkupton kompensimin e dëmit.

Sipas Kodit të procedurës penale të Shqipërisë i dëmtuari akuzues mund të kërkoj shpërblimin e dëmit vetëm në ato raste kur në dëm të tij janë kryer veprat penale nga nenet 90, 91, 92, 112 paragrafi i parë, 119, 119/b, 120, 121, 122, 125, 127, 148, 149 dhe 254 të Kodit Penal⁵⁵, ndërsa në rastin e padisë civile në procedim penal i dëmtuari që ka pësuar dëm material nga vepra penale ose trashëgimtarët e tij mund të ngrenë padi civile në procesin penal, kundër të pandehurit ose të paditurit civil, për të kërkuar kthimin e pasurisë dhe shpërblimin e dëmit⁵⁶. Pra, me rastin e padisë civile mund të kërkohet jo vetëm shpërblimi i dëmit por edhe kthimi i pasurisë së fituar më kryerjen e veprës penale. Sipas Kodit të procedurës penale të Kosovës i dëmtuari ka të drejtën për kompensimin e dëmeve që rezultojnë drejtpërdrejtë apo në mënyrë të tërthortë nga vepra penale⁵⁷, ndërsa në rastet e sekuestrimit apo konfiskimit të pasurisë së fituar me kryerjen e veprës penale edhe sipas Kodit të Kosovës, kjo pasuri i kthehet të dëmtuarit pasi që vërtetohet se i takon atij, prandaj kjo paraqet një lloj legjitimitimi që të dëmtuarit siç i kërkohet me Kodin e Shqipërisë në rastin e padisë civile në procedim penal, por që dallon në atë se i dëmtuari sipas Kodit penal nuk paraqet padi civile për kthim të pasurisë apo shpërblim të dëmit, por kërkesë për kompensim të dëmit apo kthim të sendit, që në esencë paraqesin të njëjtën gjë.

Një çështje tjetër me rëndësi për shpërblim apo kompensim të dëmit është edhe çështja e sigurisë për kthimin e pasurisë dhe shpërblimin e dëmit, e cila çështja është rregulluar më mirë me Kodin e Shqipërisë se sa me Kodin e Kosovës, pasi Kodi i Shqipërisë ka parashikuar dispozitë të veçantë lidhur me këtë çështje në të cilën thuhet se organi procedues mund të vendosë sekuestrimin e pasurisë, së të pandehurit ose të të paditurit civil dhe se kjo masë qëndron deri në përfundimin e çështjes⁵⁸, gjithashtu me këtë Kod është parashikuar edhe mundësia që sendet e sekuestruara të ruhen në sekretari. Kur kjo nuk është e mundur ose e përshtatshme, organi procedues urdhëron që ato të ruhen në një vend tjetër, duke përcaktuar mënyrën e ruajtjes⁵⁹. Në Kodin e Kosovës flitet në mënyrë të veçantë për masat

⁵⁵ Kodi i procedurës penale i Republikës së Shqipërisë, 2004, i azhurnuar më 2008, neni 59 paragrafi 1.

⁵⁶ Po aty, neni 61 paragrafi 1.

⁵⁷ Kodi i procedurës penale i Republikës së Kosovës, 2013, neni 19 paragrafi 1, nënparagrafi 1\13.

⁵⁸ Kodi i procedurës penale i Republikës së Shqipërisë, 2004, i azhurnuar më 2008, neni 63 paragrafi 1.

⁵⁹ Po aty, neni 214 paragrafi 1.

e përkohshme për sigurimin e pasurisë për të cilën kërkohen shpenzime të jashtëzakonshme, për administrimin, mirëmbajtjen, ushqimin apo vendosjen në depo dhe në këtë rast prokurori i shtetit mund të kërkojë masë të arsyeshme që do të minimizonte shpenzimet e jashtëzakonshme por që do të ruante vlerën e pasurisë. Këto masa mund të përfshijnë shitjen e pasurisë për vlerën e saj aktuale në treg, shitjen apo prerjen e bagëtisë ose përpunimin e të lashtëve në produkte për konsum⁶⁰. Në Kosovë ekziston edhe një Agjension i veçantë për menaxhimin e pasurisë së sekuestruar apo konfiskuar, që nënkupton sendet e luajtshme, sendet e paluajtshme, paratë dhe letrat me vlerë të cilat janë në qarkullim juridik, ku e cila çdo agjenci, ruan dhe administron pasurinë e sekuestruar ose të konfiskuar në bashkëpunim me prokurorinë, gjykatën, apo organet e tjera kompetente, në pajtim me ligjin në fuqi, me përjashtim të pasurisë së konfiskuar për realizimin dhe mbledhjen e detyrimeve tatimore⁶¹. Kjo agjenci e ka edhe të drejtën e shitjes së pasurisë së sekuestruar, në rastet kur ajo mund të priset dhe pastaj paratë nga shitja e asaj pasurie ruhen dhe në fund ku shërbejnë edhe për kompensim të të dëmtuarit. Vendosija për kërkesën dhe për shpërblimin apo kompensimin e dëmit, të dëmtuarit sipas të dy kodeve të lartcekura në procedim penal bëhet vetëm nëse kjo nuk e zvarrit apo vonon vendosjen e çështjes thelbësore penale, pra, vendosjen për fajësinë apo pafajësinë e të pandehurit.

Për sa i përket afateve për paraqitjen e kërkesës apo padisë civile për shpërblim ose kompensim të dëmit, ka dallime në mes të dy kodeve të procedurës penale respektive, sepse sipas Kodit të Shqipërisë afati për legjitimitimin e paditësit civil është deri në fillim të shqyrtimit gjyqësor⁶², ndërsa heqja dorë nga gjykimi i padisë civile mund të bëhet në çdo gjendje dhe shkallë të procedimit me një deklaratë të bërë personalisht nga paditësi ose nga përfaqësuesi i tij, në seancë ose me akt të shkruar e të depozituar në sekretarinë e gjykatës dhe të njoftuar palëve të tjera⁶³. Sipas Kodit të Kosovës, propozimi për realizimin e kërkesës pasurore-juridike mund të paraqitet jo më vonë se, deri në përfundim të shqyrtimit gjyqësor në gjykatën themelore⁶⁴ dhe këtë propozim mund ta tërheqim gjithashtu deri në përfundim të shqyrtimit gjyqësor, dhe nuk mund të paraqitet përsëri⁶⁵.

Me këtë rast duhet përmendur edhe një qasje tjetër të Republikës së Shqipërisë për kompensimin e dëmit për viktimat e krimeve të dhunshme, sepse me ratifikimin e Konventës Evropiane për kompensimin e viktimave të krimeve të dhunshme, Shqipëria ka marrë detyrimin që në rastet kur kompensimi nuk mund të jepet nga burime të tjera, të ndihmon në kompensimin e atyre që kanë pësuar një dëmtim

⁶⁰ Kodi i procedurës penale i Republikës së Kosovës, 2013, neni 269 paragrafi 2.

⁶¹ Ligji nr.03/L-141 për administrimin e pasurisë së sekuestruar apo konfiskuar, i Kosovës 2010, neni 4 paragrafi 1 nënparagrafi 1.1.

⁶² Kodi i procedurës penale i Republikës së Shqipërisë, 2004, i azhurnuar më 2008, neni 62 paragrafi 1.

⁶³ Kodi i procedurës penale i Republikës së Shqipërisë, 2004, i azhurnuar më 2008, neni 64 paragrafi 1.

⁶⁴ Kodi i procedurës penale i Republikës së Kosovës, 2013, neni 460 paragrafi 2.

⁶⁵ Po aty, neni 461 paragrafi 1.

të rëndë trupor ose dëmtim të shëndetit, që ka rrjedhur direkt nga një krim i dhunshëm dhe të personave të varur prej personave që kanë vdekur si rezultat i një krimi të tillë. Sipas kësaj Konvente, kompensimi në rastet e mësipërme jepet edhe nëse personi që ka kryer krimin nuk mund të ndiqet penalisht ose dënohet⁶⁶. Siç mund të shihet nga Ligji i lart cekur, Shqipëria ka marrë për detyrim për të ndihmuar për kompensimin e viktimave jo vetëm kur kompensimi nuk mund të jepet nga burime të tjera, por edhe kur personi që ka kryer krimin nuk mund të ndiqet penalisht ose dënohet dhe kjo qasje paraqet një siguri për ata që nuk mund të marrin kompensimin për dëmin e shkaktuar me krimet e dhunshme. Në Kosovë siç u theksua më lartë pasuria e sekuestruar menaxhohet nga një Agjension i veçantë, mirëpo në rast të konfiskimit të përhershëm të sendeve, pasurisë apo provave ato shiten dhe të ardhurat nga këto shitje përdoren për kompensimin e të dëmtuarve dhe pjesa e mbetur derdhet në buxhetin e shtetit. Gjithashtu edhe paratë për të cilat është bërë konfiskimi i përhershëm përdoren për kompensimin e të dëmtuarve dhe pjesa e mbetur derdhet në buxhetin e shtetit⁶⁷. Qasja e Kodit të procedurës penale të Kosovës duket me e avancuar se sa Ligji për ratifikimin e Konventës Evropiane për kompensimin e viktimave të krimeve të dhunshme, sepse Kodi i Kosovës nuk kufizohet vetëm të krimet e dhunshme, por përfshinë të gjitha kategoritë e të dëmtuarve në njërin anë dhe në anën tjetër nuk ndërlihet me mos mundësitë e tjera të kompensimit, ndërsa ky Ligj, është në përparësi kur bëhet fjalë për kompensimin e të dëmtuarit në rastin kur personi që ka kryer krimin nuk mund të ndiqet penalisht ose dënohet, sepse të dëmtuarit i jepet kompensimi edhe në këto raste.

Vështrim mbi të drejtat e viktimave të trafikuar

Edhe pse Kodet e procedurave penale të Republikës së Shqipërisë dhe Republikës së Kosovës nuk parashohin dispozita të veçanta të lidhura me të drejtat e viktimave të trafikuar, megjithatë Kodi i procedurës penale të Kosovës, ka dispozita që flasin për mbrojtësin e viktimave⁶⁸, duke përfshirë rastet që nga identifikimi i viktimës e deri në përfundimin e procedimit penal sipas ankimit.

Për sa i përket mbrojtësit të viktimave, sipas Kodit të Kosovës mbrojtësi i viktimave mund të përjashtohet për shkak se mund të jetë i dëmtuar me veprën

⁶⁶ Ligji Nr.9265, 2004, për ratifikimin e Konventës Evropiane për kompensimin e viktimave të krimeve të dhunshme, 1983, Strasburg.

⁶⁷ Kodi i Procedurës penale i Republikës së Kosovës, 2013, neni 115 paragrafët 3 dhe 4.

⁶⁸ Mbrojtësi i viktimave nënkupton personin e punësuar në Njësinë për mbrojtjen e viktimave, që vepron në kuadër të zyrës së Kryeprokurorit të shtetit dhe si detyrë e tij është: ofrimi i mbrotjes dhe mbështetjes së viktimës së trafikuar, në të gjitha fazat e procedurës penale, duke përfshirë edhe përfaqësimin e viktimës para organit procedues, ndërsa nuk është e detyrueshme që të jetë jurist, prandaj mbrojtësi i viktimave nuk nënkupton avokatin i cili duhet të jetë jurist i diplomuar, të ketë të dhënë provimin e judikaturës, të jetë i regjistruar në regjistrin e Odës së avokatëve të Kosovës dhe të paguaj taksën vjetore për anëtarësim në Odën e Avokatëve.

penale, nëse është bashkëshort, bashkëshorti jashtëmartesor, person në afri gjinie në vijë të drejtpërdrejtë të çfarëdo shkalle ose në vijë anësore deri në shkallën e katërt, person në afri krushqie deri në shkallën e dytë me të pandehurin, mbrojtësin e tij, prokurorin, të dëmtuarin, përfaqësuesin e tij ligjor ose përfaqësuesin e autorizuar, është kujdestar ligjor, nën kujdestari ligjore, fëmijë i adoptuar ose prind adoptues, prind birësues ose fëmijë i birësuar i të pandehurit, mbrojtësit të tij, prokurorit ose të dëmtuarit; në çështjen e njëjtë penale ku ka marrë pjesë në procedurë si gjyqtar, prokuror, mbrojtës, ose është pyetur si dëshmitar apo ekspert; ose ekzistojnë rrethana të cilat krijojnë paraqitjen e konfliktit të interesit⁶⁹, mirëpo edhe nëse ndodhë një përjashtim i tillë, në këtë rast viktimat nuk mund të mbetet pa mbrojtës, por atij i caktohet mbrojtësi tjetër.

Është mjaft me rëndësi të theksohet një risi që është bërë më Kodin e procedurës penale të Kosovës, të vitit 2013, sipas të cilës, mbrojtësi i viktimave mund ti propozoj prokurorit të shtetit që të paraqesë kërkesë në gjykatë, në vazhdimin e paraburgimit kundër të pandehurit⁷⁰. Ai gjithashtu mund të ndihmojë të dëmtuarin në paraqitjen e deklaratës së dëmit. Zyra e mbrojtësve të viktimave mund të nxjerrë një formë standarde për deklarimin e dëmit⁷¹.

Kosova me rastin e hartimit të Kodit të procedurës penale si dhe ligjeve të tjera, ka pasur mbështetjen e ekspertëve të Bashkimit Evropian dhe të Shteteve të Bashkuara të Amerikës dhe gjatë hartimit të tyre, ka përfshirë pothuajse të gjitha dispozitat e Konventave Ndërkombëtare, që lidhen me parandalimin dhe luftimin e trafikimit, duke përfshirë këtu edhe Direktivën e vitit 2011, të Parlamentit Evropian dhe Këshillit mbi parandalimin dhe luftimin e trafikimit më qenie njerëzore dhe mbrojtjen e viktimave të tyre dhe zëvendësimin e Vendimit të Kuadrit të Këshillit 2002/629/JHA, sipas të cilës, vendimet e Bashkimit Evropian, përcaktojnë që sistemi i drejtësisë penale duhet t'i lejojë prokurorit që të mos bëjë ndjekjen e viktimës së trafikimit me njerëz për pjesëmarrjen e saj në vepra penale⁷², prandaj edhe pse Kosova ende nuk i ka ratifikuar të gjitha dokumentet ligjore ndërkombëtare të kësaj fushe, ato dokumente janë futur në legjisllacionin e aplikueshëm të Kosovës dhe viktimat e trafikuar nuk ndiqet penalisht për veprat penale që lidhen me trafikimin e saj, si shembull kalimi ilegal i kufirit, qëndrimi ilegal në Kosovë, mbajtja e dokumenteve të falsifikuara etj. Për sa i përket Shqipërisë vlen të theksohet ratifikimi i Konventës së Këshillit të Europës, për masat kundër trafikimit të qenieve njerëzore, sipas të cilës njëri nga qëllimet e saj është mbrojtja e të drejtave të viktimave të trafikimit, ndërtimi i një kuadri gjithëpërfshirës për mbrojtjen dhe ndihmën për viktimat dhe dëshmitarët, duke garantuar barazinë gjinore, si dhe duke siguruar hetimin dhe ndjekjen penale

⁶⁹ Kodi i Procedurës penale i Republikës së Kosovës, 2013, neni 45 paragrafët 3.

⁷⁰ Po aty, neni 191 paragrafi 1.

⁷¹ Po aty, neni 218 paragrafi 1.

⁷² Direktiva e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit për parandalimin dhe luftimin e trafikimit me qenie njerëzore dhe mbrojtjen e viktimave të trafikimit, Nenet 8 dhe 9, 2011/36/EU, 2011.

efektive⁷³, prandaj me këtë ratifikim Shqipëria ka marrë përsipër të gjitha detyrimet që dalin nga kjo konventë. Gjithashtu është shumë i rëndësishëm ratifikimi i Konventës së Kombeve të Bashkuara kundër krimit të organizuar ndërkombëtar dhe dy protokolleve shtesë të saj, Protokollit kundër trafikut të migrantëve me rrugë tokësore, ajrore dhe detare dhe Protokollit për parandalimin, pengimin dhe ndëshkimin e trafikut të personave, veçanërisht të grave dhe fëmijëve⁷⁴. Qëllimi i Protokollit për parandalimin, pengimin dhe ndëshkimin e trafikut të personave, veçanërisht të grave dhe fëmijëve është të parandalojë dhe të luftojë trafikun ndërkombëtar të personave, duke i kushtuar vëmendje të veçantë grave dhe fëmijëve, të mbrojtë dhe të ndihmojë viktimat e këtij trafiku, duke respektuar të drejtat e tyre njerëzore dhe duke të nxitur dhe të lehtësuar bashkëpunimin ndërmjet Shteteve Palë, me qëllim që të realizohen këto objektiva⁷⁵.

Në këtë rast do të paraqiten detyrat që dalin për shtetet anëtare sipas Protokollit për parandalimin, pengimin dhe ndëshkimin e trafikut të personave, veçanërisht të grave dhe fëmijëve, duke marrë parasysh së ky Protokoll është pjesë e sistemit ligjor të Shqipërisë dhe secili Protokoll tani është bërë pjesë e legjislativioneve të shumë vendeve në botë dhe në të është parashikuar si në vijim:

1. Shtetet Palë duhet të mbrojnë jetën private dhe identitetin e viktimave të trafikut të personave, përfshirë, ndër të tjera, bërjen konfidenciale të procedurave ligjore, që lidhen me trafikun e personave.
2. Shtetet Palë duhet të sigurojnë që sistemi i tyre legjislativ ose administrativ të përmbajë masa të tilla që u sigurojnë viktimave të trafikut në rastet e duhura:
 - (a) informacion në lidhje me procedurat gjyqësore dhe administrative;
 - (b) asistencë, në mënyrë që të paraqesin shqetësimet dhe problemet që kanë dhe t'u merren parasysh në shkallët përkatëse të procedurave penale kundër autorëve të veprave penale, pa cenuar të drejtën e mbrojtjes.
3. Në raste të veçanta dhe masën e mundshme, Shtetet Palë duhet të marrin parasysh masat për të siguruar trajtimin fizik, psikologjik ose social të viktimave të trafikut, përfshirë këtu dhe bashkëpunimin me organizatat joqeveritare, organizatat e tjera dhe elementët e shoqërisë civile dhe, në veçanti sigurimin e:

- (a) banimit të përshtatshëm;
 - (b) këshillimin dhe informimin që ka të bëjë sidomos me të drejtat e tyre, në një gjuhë që personat e trafikuar mund ta kuptojnë;
 - (c) asistencën mjekësore, psikologjike dhe materiale; dhe
 - (d) mundësinë e punësimit, edukimit dhe trajnimit.
4. Shtetet Palë duhet të marrin parasysh, gjatë aplikimit të dispozitave të këtij neni, moshën, seksin dhe nevojat e veçanta të viktimave të trafikut dhe, në veçanti, nevojat e veçanta të fëmijëve, përfshirë banesën, arsimimin dhe kujdesin e përshtatshëm.
 5. Shtetet Palë duhet të përpiqen që të garantojnë sigurinë fizike të viktimave të trafikut nëse ato janë brenda territoreve të tyre.
 6. Shtetet Palë duhet të sigurojnë që sistemi i tyre ligjor të përfshijë masa që iu ofrojnë viktimave të trafikut të personave mundësinë e kompensimit për dëmin që u është shkaktuar⁷⁶.

Duke marrë parasysh aktet ndërkombëtare ligjore që u përmenden më lartë, në rastet e Shqipërisë dhe Kosovës, këto dy shtete kanë miratuar edhe strategjitë e tyre kombëtare si dhe planet e veprimit për zbatimin e këtyre strategjive, të cilat janë në harmoni me aktet ndërkombëtare, përveç rasteve kur ato u janë përshtatur kushteve dhe rrethanave të këtyre dy vendeve, gjë që lejohet edhe me këto akte ndërkombëtare. Në bazë të këtyre strategjive Institucionet e këtyre shteteve kanë parashikuar detyrime për secilin Institucion lidhur me mbrojtjen e të drejtave të viktimave si dhe masat për realizimin e të drejtave të tyre, jo vetëm para organeve të drejtësisë, por edhe më gjerë, siç janë fushat: sociale, arsimi, punësimit dhe mbrojtjes⁷⁷.

Bibliografia

- Deklarata e Kombeve të Bashkuara mbi të Drejtat Themelore të Viktimave të Krimit dhe Keqpërdorimit të Pushtetit, 1985.
- Direktiva e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit për parandalimin dhe luftimin e trafikimit me qenie njerëzore dhe mbrojtjen e viktimave të trafikimit, Nenet 8 dhe 9, 2011/36/EU, 2011.
- Kai-Yuan, W. 2007, Die Rechtsstellung des Verbrechensopfers im staatlichen Strafverfahren am Beispiel der Nebenklage, Frankfurt am Main (u.a.), Lang, 7, sipas Šeparović, Z, 1985 , Viktimologia, studije o žrtvama, Tiskara, Zagreb, -Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë, neni 44, miratuar me Ligjin nr.8417, dt.21.10.1998, me ndryshimet deri me dt.18.09.2012. Kodi i Procedurës Penale i Kosovës, 2004.

⁷⁶ Protokollit për parandalimin, pengimin dhe ndëshkimin e trafikut të personave, veçanërisht të grave dhe fëmijëve, neni 6, 2002, (Protokollit i Palermos).

⁷⁷ Plani Kombëtar i Veprimit për luftën kundër trafikimit të qenieve njerëzore si dhe Plani Kombëtar i Veprimit për luftën kundër trafikimit të fëmijëve dhe mbrojtjen e fëmijëve, viktimat të trafikimit të Shqipërisë, 2011-2013 dhe Strategjia Nacionale dhe plani i veprimit të Kosovës (SNPV), 2011-2014.